

Az író számára ez csúfos vereség volt. Büszkeségében sértették meg. Álmatlanság kínozza, ingerült volt, majd depresszióba zuhant. 1911. május 13-án a mindig szenzációéhes *Az Újság* jelentette elsőnek, hogy a Pajor Szanatórium első emeletén, a négyes számú szobában Molnár Ferenc, a közismert színpadi szerző eszméletlenül lebeg élet és halál között, miután öngyilkossági kísérletet tett nagy adag altatóval.

Vészi Margit Rómában olvasta a magyar újságot, és még aznap levelet írt jó barátjának, Hatvany Lajosnak. Indignálódva kérdezte a bárót, mit szól ehhez a feltűnési viszketegségben szenvedő Molnárhoz. „Ilyen lármát csapni! Hiszen már legalább hússzor próbált meg öngyilkosságot elkövetni, de sohasem íratta ki az újságba.” (Tény és való, hogy az írónak nem ez volt az első kísérlete. Egy ízben állítólag pisztollyal próbálta meg a dolgot, de csak addig jutott, hogy véletlenül lábba lőtte magát. Amikor felépülve újra megjelent a New York törzszakasztalánál, Bródy Sándor leckéztetni kezdte ifjú barátját, kioktatta, hogy a jó öngyilkos nem hadonászik a pisztollyal, hanem halántékához szorítja a csövét. Molnár fanyarul hallgatta a használati utasítást, de ennél a pontnál félbeszakította Bródyt:

– Nézd, Sándor bácsi, én ebben az ügyben csak attól fogadok el tanácsot, aki már sikeresen agyonlőtte magát...)

Hogy felépüljön, a bánatos öngyilkosjelölt Ausztriába utazott üdülni. S ott azon nyomban írni kezdte új színdarabját, a lelkében dúló érzelmekről sokat eláruló A FAR-KAS-t.

Kasza Béla

KUKÁZÓK

Még arra is volt gondjuk az építőknek, hogy a két szárnyék ne legyen egyforma; az egyik alapja lekerekített téglalap, a másiké pedig szabályosan hajló, kissé megnyújtott félkörív. Szépen be is mázolták mindkettőt valami rózsaszín árnyalattal. Hasonló színű csikokat festettek itt-ott a környező házakra is, hosszában vagy rézsút vagy keresztben; nem mondható tehát, hogy ne lett volna semmi jó szándék némi derűt lopni e lakótelepi szürkeségbe. Az aszfaltutak s a zöldjük vesztett fák között a november végi világban most különösen sokat tesz egy kevéske megfakult igyekezet a színek terén. Közvetlenül az ablakom alatt a két rózsaszínű szárnyék; körül a fáradt fűcsomókkal, a szélben meg-meglebbenő papirokkal, rongyokkal s más szeméttel olyan benyomást kelt, mint egy színpadi díszlet. Persze csak olyasféle díszlet, amit ott feledtek egyszer, amikor esni kezdett az eső. Néha a kukákat sem húzzák vissza a szárnyék belsejébe, s olyankor együtt áznak a díszletek s a kulisszák mögötti szerkezetek.

A kukák körül rendszeren kilenc óra tájban kezdődik az élet. Addigra már dolgozók és iskolások egyaránt eltűnnek a környékről, csak egy-két háziasszony igyekszik kocsarával a színen át bevásárolni valamerre, s délutánosok, éjszakások és munkanélküliek araszolnak álmatlan tekintetű magányukban a kocsma felé. Ők azonban nem igazi szereplők, némi zavart is éreznek talán, míg áthaladnak a félig megvilágított színpa-

don. Az erkélyeken, az ablakok mögött bábész tekintetek követik a lassan kifejlő eseményeket.

S itt jövök én, még a szereplők előtt, együtt a bábész közönséggel, de nem közülük valón, hanem mint gondos ügyelője a magára hagyott színpadnak. Vagy mint a lelkiismeretes kritikus, aki nem unhat rá soha arra figyelni, ami történik, sem pedig levonni bizonyos következtetéseket. De még szebben hangzik talán, ha azt mondom; magam vagyok a szemlélődő, szemben az alanti cselekvőkkel. Ők talán mozdítanak egyet-egyét az eseményeken, húznak imitt-amott az élet rugóján, egyszóval szerepet vállalnak – s velük szemben én a kontempláció mestere vagyok, aki nem mozdul, aki nem tehet más, mint hogy számon tartja a teremtés alapminőségét s az épített világ állagát, egyszóval virraszt a lét fölött, mint (teszem azt) a Világügyelő-férfi a finnugor mitológiában.

Akik kinevetnek ezért, nem tudják még, hogy a magányos szemlélődés mennyire veszélyes. Cselekedni bizonyul egyszerűbb. Egyszerűbb, s azért, mert egyértelműbb is, esetlegesebb. De hagyjuk ezt.

Ott tartottam, hogy kilenc óra tájban megjelennek az első kukázók. Vállukon hozták vagy kezükben lóbálják a kampójukat, amivel széttúrják majd a szemetet. Sok kukásnak azonban még kampója sincs. Biciklivel járnak az alkalmi kukázók, ők éppen csak fél lábbal beállnak a szárnyék elé, és finnyásan megforgatnak ezt-azt. Persze közöttük is van alaposabb és kevésbé szemérmes; ők nem gyorsan kerekeznek el, mintha itt sem lettek volna, hanem a kormányra akasztják a szatyrukat, és komótosan tolják maguk mellett a járművet. S vannak még különb járművek is, mint a kerékpárok. Egy csapatot legalábbis már jól ismerek, amelyik kocsival jár. Nem túlságosan új kocsik, de mégiscsak autók. Kiszállnak belőle négyen-öten, férfiak, nők vegyesen, mindegyik más-más korosztály, aztán módszeresen kezdik a szerszámaikkal a fölforgatást. Egyre több papírhulladék és rongydarab és műanyag flakon, de háztartási hulladék is, tojáshéj vagy száraz kenyér borzolódik a gyér fű között a kukák körül a lassú és szürke szélben. Érdekes, hogy a szemétnak soha sincs színe igazán. Hiába van közöttük piros pántlika, kék vagy sárga szövetdarab, vagy színes újság.

Egyszer a feleségem (a volt feleségem, akivel nem szakadt meg minden kapcsolat) elakadt itt az ablakban, és hosszan nézelődött, talán ő is fölfigyelt rá, hogy voltaképpen előadás zajlik odakinn. Csönd volt, általában mi ketten csöndben vagyunk, én talán ki is mentem néhány percre a szobából, s amikor visszatértem, ő még mindig ott állt, s egyszer csak megszólalt magában – szörnyűség. Nem akartam vele ellenkezni, de ő hozzátette még, talán igazi aggodalommal a hangjában.

– Így végzed majd te is.

– De kedvesem, hogy képzeled? – szoltam rá méltatlankodva, hiszen nem illik, hogy sokévi házasság után ennyire ne ismerjen.

– Azok ott mind-mind cselekvő emberek. El vannak szánva a cselekvésre. Dolguk van, és azt elvégzik. Gondold csak el! Micsoda komplex tevékenység ez a kukázás. Először is el kell hinniük, hogy van valami, amiért érdemes. Aztán... aztán, ugye, megcselekedni, föltúrni a szemetet, kutatni valamit; rongyot vagy száraz kenyeret vagy üres üveget... mit tudom én. És ez még mind semmi. Azt a sok-sok kacatot valamiképpen értékesíteniük kell. Ezeknek az embereknek van némi fogalmuk keresletről és kínálatról. Sőt: üzletről. Ezeknek kapcsolataik vannak, talán kiéptült kapcsolattrendszerük. Minderre én sohasem lennék képes.

Nem akarom itt megjegyezni, hogy feleségem nagyon szomorúan nézett rám. Másról van szó.

Már akkor is tudtam, hogy nem teljesen úgy igaz, ahogy beszélek. Nem csak üzletelő kukások vannak ugyanis. Eleinte nem is értettem ezt a másfaját. Ezek érdekes módon többnyire fiatalok, s valamiképpen mind-mind magányosak, ez látszik rajtuk. Csak jönnek, egyáltalán nem céltudatosan, csak odaérnek a szárnyékhoz, s mintha csak erről jutna eszükbe... Szerszámuk sincs. Pusztá kézzel, közömbösen emelgetik föl, ami talán érdekes lehet, aztán többnyire elejtik, szinte még azelőtt, hogy eljutna a tudatukig a fölismerés, hogy mit találtak.

Nos igen, megdöbbenő volt számomra, amikor először gondoltam rá, hogy ezek szemlélődő kukások. Nem a dolgukat végzik. Nincs dolguk. Nincs szükségük kenyérkeresetre. Hogy miből élnek? Nem tudom. Hogy mit remélnek, amikor kiemelnek valamit? Néha arra gondolok, olyanok, mint a kincskeresők. Hiú reménység. Nem az ő reményük hiú, mert ők nem remélnek. Az én reményem hiú, hogy ilyen olcsó magyarázattal megérthető... vagy inkább letagadható valami.

Még néhány hónapig fizetik nekem a segélyt, azután nem tudom, mi lesz. Ha munkám volt, mindig elvégeztem, de ha nincs dolgom, akkor megbénulok. Nem értek semmi máshoz, csak elvégezni, amit rám bízta.

Mostanában kezdtem arra gondolni, hogy tulajdonképpen a földi világ tengelyében állok, és rendeltetésem van a szüntelen szemlélődéssel. Ez a színpad itt előttem, ez ma is az a színpad, ami „az egész világ”. Lehet, hogy Shakespeare idejében tróntermekben és csatamezőkön dőlt el a világ sora, de ma már nincs így. Soha, sehol sem dől el igazán semmi. Ami egyáltalán megtörténik, az csak olyan, mintha megkövül valamely lehetőség a sok közül. A cselekvő ember kővé válik a kővilágban. Csak a kontempláció ad reményt. A világ színpada ma csupán itt valóságos, a kukák körül, itt történik meg, ami valóság. Mit lát az, akinek ablaka a tengerre néz, vagy nyüzsgő városi utcákra nyílik? Hazugság, hiúság, gyarlóság csupán. A legkonkrétabb cselekvés ma az, ami a leghasonlatosabb a semmittevéshez.

Délután a házából hordják a szemetet, s megtelnek újra a kukák. Az asszonyok megállnak beszélgetni a kukák körül, mint egykor, nagyon régen a kútnál. A mai világ egyetlen autentikus cselekedete az ürítés. Az aktus, amelyben az elhasznált valóság visszakerül egy természetibb és igazabb értékrendbe.

Az én szemlélődésem pedig a lázadás ez ellen a világ ellen.

Sajó László

DIES IRAE

A fölszentelt kénköves eső
nem kíméli a csecsemőket sem.
Friss hajtás tövében teremnek a tetvek.
Előbb apró lyukak jelennek meg.
Föltámadásra érett mitesszerek
dugják fekete fejüket a földből.